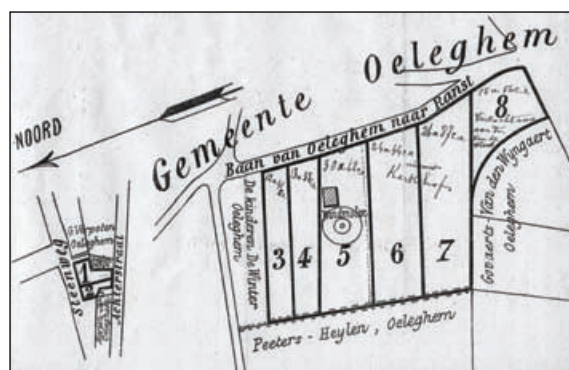


De stenen Beltmolen en zijn graanrosmolen

De stenen beltmolen van Oelegem ligt aan de Kerkhoflei 1. In publicaties van de tweede helft van de twintigste eeuw vind je de molen soms terug onder de naam De Timmerman. Deze benaming zou zijn overgenomen van het oude toponiem van de plek waarop de molen staat, maar raakte volledig in onbruik. In de omgang spraken de Oelegemners van ‘de stenen molen’, om een onderscheid te maken met ‘de houten molen’.

Het was Martinus De Winter-De Backer, landbouwer, strodekker en herbergier in Oelegem, die in 1845 startte met de bouw van deze bovenkruier. Bij het kadaster vinden we een omschrijving van 1848: ‘Nouvelle construction d’un moulin & d’une grange sur terrain vierge. Année de construction 1846’. (Vertaling: Nieuwe constructie van een molen en een schuur op braakliggend terrein. Constructiejaar 1846). Naast de ‘graenwindmolen’ en de schuur zijn er een perceel tuin en een perceel ‘bouwland’, akker dus. In afwachting dat de stenen molen gebruiksklaar was, was er reeds sinds 1852 een graanrosmolen in een schuur in gebruik. Burgemeester J.F. Verpoten deelde in 1852 mee aan het kadaster dat er een graanrosmolen werd gebouwd: ‘nouvelle construction d’un moulin à grain, mu par cheval, sur terrain vierge C536a’ (Vertaling: nieuwe constructie van een graanmolen, aangedreven door een paard, op braakliggend terrein C536a).



De Beltmolen van Oelegem en de graanrosmolen op perceel 5. referentie

Zoon Louis volgde op 22 maart 1860 zijn vader op, terwijl Martinus De Winter en zijn vrouw Jeanne De Backer het vruchtgebruik behielden. In de akte van notaris Aerts lezen we als beschrijving: ‘une parcelle de terre avec le moulin à vent en briques qui s’y trouve avec tous les ap- & dépendances avec la remise où se trouve le rosmolen – sous réserve toutefois au profit des vendeurs de 14 m. 34 cm. de terrain du nord le long de la haie du jardin



De beltmolen en zijn olierosmolen; links van de stenen molen op de achtergrond de houten molen. Postkaart François Hoelen. Begin twintigste eeuw. Collectie Edward Sels

des vendeurs, le rosmolen avec dépendances, le train-train & les sacs à grain qui ne font pas part de cette vente’. (Vertaling: perceel grond met de stenen windmolen en zijn afhankelijkheden, met de schuur waarin de rosmolen zich bevindt – onder voorbehoud echter ten voordele van de verkopers van een terrein van 14 meter 34 centimeter ten noorden van de tuinhaag van de verkopers, de rosmolen met zijn afhankelijkheden, varia en graanzakken, die niet bij de koop



horen). Hieruit blijkt dat bij deze verkoop het gebouw waarin de rosmolen stond verkocht werd, zonder de eigenlijke rosmolen. Het kadaster vermeldt dat de in 1852 gebouwde graanrosmolen vanaf 1860 veranderde in magazijn of pakhuis. In 1854 werd de windmolen pas belastbaar verklaard. De beltmolen had drie steenkoppels met basalt molensstenen, zogenaamde 'Duitse blauwe' uit Andernach aan de Rijn in de Eifel.

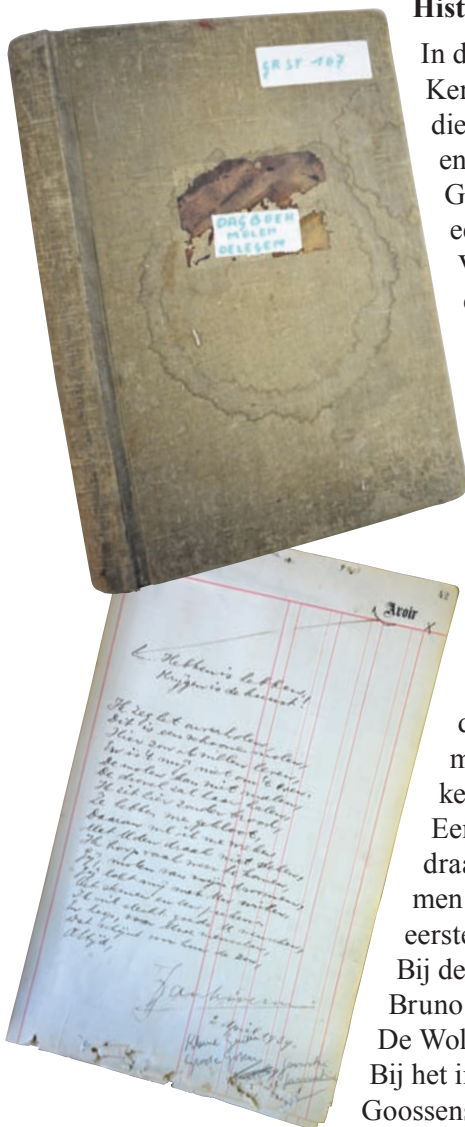


Molen in 1928. Fototheek Dienst Erfgoed.
© Architectuurarchief Provincie Antwerpen

De erfgenamen van Louis De Winter, de kinderen Jean-François, Cathérine, François-Ferdinand en Anne-Cornelie, verkochten de molen op 12 december 1877 aan Jules Mees-Maes, landbouwer in Puurs en molenaar in Oelegem. De stenen molen, die nochtans fijn meel leverde, kon niet op tegen de concurrentie van de Oelegemse houten molen en maalderij en op 18 februari 1891 kocht Jan-Baptist Heylen, weduwnaar van Constance Peeters, de stenen beltmolen, zodat hij het monopolie in Oelegem bekwam. Volgens de mondelinge overlevering van de Oelegemnaren, draaide de molen het laatst kort na de Eerste Wereldoorlog. In 1920 werd ten zuiden van de molen het kerkhof aangelegd. Na het overlijden van Jan-Baptist Heylen, ging de molen door erfenis naar zijn dochters Maria Philomena Heylen, echtgenote van Vincent Goossens (Oelegem) en Maria Victoria Amelia Jacqueline Heylen, echtgenote Helsen (Broechem). Jos Vermeulen gebruikte de windreus in 1929 als garage voor zijn autobus, waartoe hij de vloer van de molen liet verlagen. Het starten van de busmotor weergalmde zodanig in de molenromp, dat hij het busbedrijf 'Molengalm' doopte. Door deling ging de molen op 5 augustus 1930 naar burgemeester Vincent Goossens-Heylen. Hij verhuurde het gebouw een tijd als opslagplaats voor steenkool en in 1934 als lokaal voor de Oelegemse KAJ. De jongeren waren pas negen maanden in het gebouw of ze moesten plaats ruimen voor enkele Antwerpse families, die de molen als buitenverblijf huurden.

Door een ongelooflijk toeval bezitten we het relaas van deze laatste periode. Op een dag kocht een koppel uit Berchem een woning als buitenverblijf in Graauw, een dorp aan de Westerschelde in Zeeland. De garage bleek vol te zitten met spaarpapier. Bij het afvoeren van het papier vonden ze een boek. Het was het molendagboek van de stenen molen van Oelegem. Uiteindelijk kwam dit werk bij Eric De Vos van de Oelegemse heemkring terecht, om tenslotte bij het Documentatiecentrum van Ranst te belanden. Hierin vinden we het verhaal van de molen als buitenverblijf. Deze beschrijving dateert vermoedelijk uit het begin van de jaren 1950. Aan de hand van dit dagboek en enkele andere bronnen reconstrueren we de molengeschiedenis van de jaren 1930 tot 1970.

Molen in 1928. Fototheek Dienst Erfgoed.
© Architectuurarchief Provincie Antwerpen



Historiek.

In de nawinter 1935 werd de stenen molen te Oeleghem tijdens de Kermis verlaten aangetroffen door Yvonne en Wilfried Bouchery, die een autotocht maakten door de Kempen in gezelschap van Willy en Jenny Van Snick. De aanblik was meer dan desolaat: Geen dak. Geen vensters. Geen vloer. Men zag van boven tot onder ... tot op een meter-hoog duivenmest.

Van den toenmaligen Burgemeester Den Heer Goossens werd een huurkontraakt 3/6/9 jaar bekomen en verleend aan: Wilfried Bouchery, Werner Bouchery, Bruno Wuyts, Piet Van den Broeck en Willy De Wolf.

De herstellingswerken werden aangevat. Om in het nodige hout te voorzien, werd de houten woning van de tekenakademie, die in Mortsel naam had gemaakt, aangekocht. De buitenwanden werden als vloeren in den molen aangebracht en het triplex hout als wandbekleding en tussen de balken, die met veel krachtinspanning terug gesapt en opgeboend werden. Een nieuw dak, deuren en vensters werden door schrijnwerker Diels aangebracht. (De dakbeplanking werd vervangen, er werden stroken dakleer (roofing) aangebracht en in het midden van elk dakvlak werd er een dakraam gestoken.) De molenstenen werden met grote moeite naar beneden gehaald. Door het breken van een ketting had er haast een dodelijk ongeval kunnen plaats hebben.

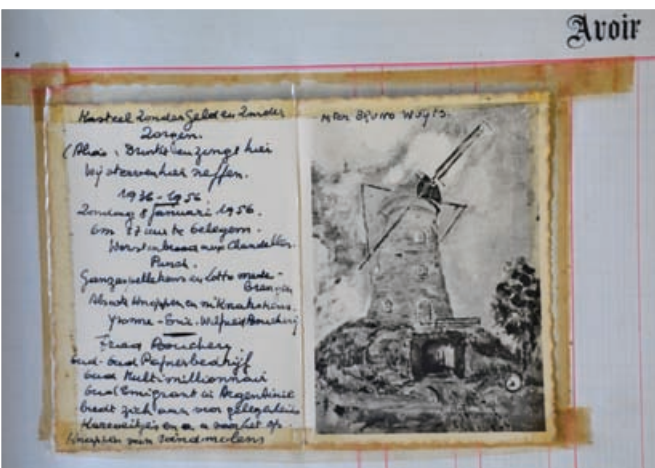
Een der molenstenen werd buiten op een raderwerken gelegd en draagt nu nog de inschrijving: 'zonder geld en zorgen.' (Heden treft men resten van die oude basalten molenstenen uit de Eifel aan als de eerste traptreden van de oostelijke buitentrap.)

Bij de herstelwerken werden de meeste 'spiekes' geklopt door Mter Bruno Wuyts. ... De waterput werd eigenhandig gegraven door Willy De Wolf, Willy Van Snick en Wilfried Bouchery. ...

Bij het inhuldiging van het Albertkanaal werd er door Burgemeester Goossens beroep gedaan op onze vaderlandsche gevoelens om den molen

te bevlaggen bij de doorvaart met koning Albert. (moet zijn: koning Leopold III en koningin Elisabeth op 30 juli 1939.) Wij hebben grootmoedig aan den oproep van den heer Goossens beantwoord door de molen te versieren met vlaggetjes van 'margarine ADI' (Een Luiks margarinemerk) spijtig voor ons en den Burgemeester, dook de Koning onder dek om te eetmalen wanneer hij te Oelegem voorbij vaarde.

De molen moet in die periode de nodige kansen op ontspanning geboden hebben en er werd ook regelmatig gefeest, wat blijkt uit diverse mededelingen van dorstige bezoekers in het dagboek.





De molen als weekendverblijf. Een van de molenstenen doet dienst als tuintafel. Let ook op het dakraam. 1939. Fototheek Dienst Erfgoed.
© Architectuurarchief Provincie Antwerpen



De molen als weekendverblijf. Rond 1936 - 1937 werden er in de kap twee dakramen aangebracht. 1939. Fototheek Dienst Erfgoed.
© Architectuurarchief Provincie Antwerpen

Om enkele ludieke pennevruchten te citeren:

‘Drinkt en zingt,

We sterven hier neffen!’

‘Onze Lieve Heer veranderde water in wijn,

Het Huis Van Durme veranderde wijn in water!’

‘Nunc est bibendum’ (vrij vertaald: ‘Nu is het tijd om te drinken’.)

De teksten waren vooral in het Nederlands en het Frans opgesteld. De naam Fred Bouchery verscheen in de jaren 1950 in het dagboek.

In het ledenblad van de KVNS viel in juni 1936 te lezen: ‘De steenen molen van Oelegem verloor twee zijner wieken’. Dit gegeven werd op datum van 1937 ook vermeld in het molendagboek: ‘De molen heeft maar twee wieken...’. In oktober 1943 werd de windmolen beschermd als monument, maar bij de bevrijding in 1944 werd hij enkele malen getroffen door Engels geschut. Een aantal gaten in kap en romp en een hap uit de koningsspil op de kapzolder waren het resultaat..

Om de oorlogsschade aan romp en kap weg te werken en de molen terug aan vier wieken te helpen, drong een uitwendige restauratie zich op. Onder impuls van burgemeester Harold della Faille liet weduwe Goossens, die ondertussen eigenares werd, de molen



In de jaren 1936 - 1943 De oostelijke buitentrapp.
Postkaart Em. Beernaert Lokeren.
Collectie Holemans – MOLA



Foto genomen op 3 mei 1936 door Karel Ressler, voor KVNS. Archief KVNS. © Architectuurarchief Provincie Antwerpen

in 1962 uitwendig restaureren door molenmaker Caers uit Kasterlee. Het bedrag van de werken bedroeg 250.000 Belgische frank (6.197,34 euro). De gaten in de kap en de molenromp werden gedicht. De dakbedding werd terug voorzien van houten schalies en de twee ongebruikelijke dakramen werden verwijderd. De molen die toen geen roeden meer had, kreeg terug vier wieken. Wanneer je foto's van voor en na de restauratie van 1962 met elkaar vergelijkt dan merk je dat de kapvorm enigszins gewijzigd werd. Voorheen helde de noklijn licht afwaarts in de richting van de staart, iets wat je meer zag bij molenkappen uit de streek. Sinds 1963 loopt de nok volledig horizontaal. Ander-

zijds werd de kap aan de achterzijde ingekort. Vroeger kwam de kap nog ongeveer een halve meter voorbij de korte spruit. Sindsdien stopt de kap aan de achterzijde van de deze spruit. De reden van dit inkorten vond zijn oorzaak in de slechte staat van de koppen van de twee voeghouten, die achteraan te lijden hadden van verrotting. Een andere afwijking ten opzichte van een klassieke molenkap is het feit dat een der dakspanten nu met de twee spantbenen op de lange spruit staat, in plaats van op de twee voeghouten. Of die wijziging ontstond bij de werken aan de kap van 1962 of bij deze van 1997-1998 is niet duidelijk.

In dezelfde periode werd de standaardmolen van Pulle afgebroken. In 1960 werd de trap verwijderd, in 1961 volgden de wieken en in 1962 eindigde de molen met de volledige afbraak. Deze standaardmolen was op 15 augustus 1930, door deling, in handen gekomen van Vincent Goossens-Heylen. Het gevlucht van de molen van Pulle had als basis twee geklinknagelde roeden van Verhaeghe uit Ruddervoorde: op 16 maart 1908 werd roede nr 573, met een lengte van 25,70 meter geleverd en op 25 september 1934 volgde roede nr 1208, met een lengte van 26 meter. Bij de restauratie aan de Oelegemse molen in 1962 werd de van de molen van Pulle gerecupereerde roede nr 1208 als binnenroede ingetrokken in de



Gezicht op Oelegem met de molen en de kerk. Voor de molen het in 1922 aangelegde kerkhof. De eerste foto verscheen in het weekblad De Stad, jaargang 4 nr. 40 van 18 december 1931. Fototheek Dienst Erfgoed. © Architectuurarchief Provincie Antwerpen
De tweede foto, genomen vanuit ongeveer hetzelfde standpunt, toont de situatie na 1944. Collectie Edward Sels



Op deze postkaart is de schade, opgelopen in 1944, duidelijk te zien. Om veiligheidsredenen is intussen ook de buitenroede verwijderd. Voor 1962. Collectie Edward Sels



Na de restauratie van 1962. De herstelling van de inslagen van het Engels geschut tijdens WO II zijn nog duidelijk zichtbaar. Postkaart gezusters Schepers. Collectie De Brakken, Gemeentelijk Documentatiecentrum Ranst



De molen na de restauratie van 1962. Deze kleurenpostkaart was jarenlang te koop in het winkeltje van de gezusters Schepers, aan het begin van de Schildesteenweg



Na de restauratie van 1962. Let op de (opgekalkte) cijfers die het jaartal 1845 vormen. Collectie Ons Molenheem

askop van onze Oelegemse molen. Het fabricatieplaatje van deze roede bevindt zich tegenwoordig als aandenken op onze meelzolder. Als buitenroede werd er een tweedehandse potroede geplaatst. Potroeden werden in Nederland vervaardigd door de firma Pot uit Kinderdijk. Geklinknagelde roeden konden soms wel honderd jaar worden, maar alles hing natuurlijk van het onderhoud af. Regelmatig schilderen of teren van de buitenkant was de boodschap, maar ook de binnenkant verdiende aandacht. Om het inwendige van een roede tegen roest te beschutten, brachten molenaars regelmatig een bus afgedraaide motorolie aan in een roede. Daarna liet je de wieken draaien, zodat de olie zich inwendig verspreidde. Tijdens dergelijke activiteiten was het minder aangeraden om in de buurt van de molen wasgoed te drogen te hangen. Uiteraard bleven dergelijke onderhoudshandelingen bij een niet werkende molen achterwege. Begin november 1962

werd de molen terug ingehuldigd in aanwezigheid van de heer Dufour, secretaris van de Koninklijke Commissie van Monumenten en Landschappen, provinciaal bouwmeester Schellekens, de Oelegemse schepenen Claes en De Wolf, gemeentesecretaris Van Peer en de weduwe Goossens.

Door de nummering van de bladzijden van het molendagboek is het merkbaar dat er heel wat bladzijden ontbreken uit de jaren 1950-1960. De laatste bladzijden dateren van de jaren 1970 en tonen aan dat de molen in die periode af en toe gebruikt werd voor kampen van Franstalige scoutsgroepen zoals de IVième Compagnie Liège, Patrouille des Castors in 1970, de XXI ième unité Cardinal Mercier op 15 oktober 1978, de XIV ième unité Albert I Anvers, Patrouille des Sangliers op 28-30 oktober 1978 en op 10-12 november 1978 I ière unité Cardinal Mercier.

Na het overlijden van de weduwe Goossens-Heylen ging de molen door erfenis op 8 januari 1974 naar de weduwe en kinderen van Jan Lodewijk Juliaan Marie Goossens-Van Roey, advocaat in Antwerpen. Tijdens een VAB-Rally op 2 september 1973 was de molen opgenomen in het parcours en werd de windreus bewonderd door 550 deelnemers die met 408 wagens langs kwamen.



Fabricageplaatje met opschrift: W. VERHAEGHE-DECUYPER & ZONEN. MODELE DEPOSE 1208. RUDDERVOORDE W.V.L. Deze Verhaeghe-roede type 1208 werd in 1962 voor de beltmolen van Oelegem gerecupereerd bij de afbraak van de standaardmolen van Pulle. 2015. (Foto Danny Huygens)



Tussen 1962 en 1976. Collectie Edward Sels

In die dagen werd de Oelegemse heemkring De Brakken opgericht. De beslissing om met een heemkundige kring te starten in Oelegem dateerde van eind november 1974. Aanleiding was de vraag van het ministerie voor Nederlandse Cultuur om 'een hartje toe te steken' bij de voorbereiding en uitwerking van het monumentenjaar 1975. De stichtende leden waren Leo Cautereels, Jos Corremans, Guy Gruyaert, Walter Helssen, Hilda Hensbergen, Marc Kennes, Jan Melis en Walter Van der Avert. Op 21 november 1981 bracht de heemkring een eerste werkbezoek aan de molen en op 25 april 1982 tekende men het huurcontract. Voor de Oelegemse windreus startte een nieuw hoofdstuk.



De tweede Molenfeesten, op 29 mei 1983. (Foto Dirk Van de Velde)
Collectie De Brakken, Gemeentelijk Documentatiecentrum Ranst